СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Майя Димитрова Василева

Департамент „Средиземноморски и източни изследвания“, НБУ

Научно направление 2.2. История и археология

за

придобиване на образователната и научна степен **„доктор“**

в направление 2.2. История и археология, научна специалност „Египтология“

с кандидат **Светла Илиева Илиева**

Тема на дисертацията: „***Ритуални практики в погребалната литература на Древен Египет***“

В последните десетилетия българската египтология отбеляза сериозни успехи и едно от доказателствата за това е обучението на докторанти в едно ново за България научно направление.

Темата на настоящата дисертация е значима в българската и в световната наука с оглед на липсата на обобщаващ труд по въпроса. Докторантката се изправя пред изключително сложна задача. Тя стои пред всички учени египтолози: да класифицират, типологизират и изучат термини, понятия и идеи, които са били взаимосвързани и неотделими в съзнанието на древните египтяни. Съвременните ни представи за религия, магия, обред и ритуал не са съществували в древен Египет. Стремежът да се подреди и класифицира известното до сега обаче е оправдан в усилията да се достигне до по-добро знание за живота и мисленето на древните египтяни.

Целите и задачите на дисертацията са добре обосновани и защитени в увода. Като се има предвид значението на словото, на писаното слово, в Египет, логично е да се разгледат трите основни корпуса от погребални текстове: Текстове на пирамидите, Текстове на саркофазите и Книга на мъртвите, за да се разкрият елементите на погребалния ритуал, отразени в тях. Справедливо е отбелязано, че най-голям материал за анализ и изводи предоставят Текстове на саркофазите.

В цялата дисертация, но най-вече в третата глава, която представя транслитерации, преводи и коментари на текстовете, личи много добрата подготовка на г-жа Илиева по староегипетски език. Това ѝ дава възможност да предлага нови четения и интерпретации

на термини и фрази и аргументирано да оспорва предишни преводи и тези. Тя отлично познава съвременната литература по въпроса, както личи не само от библиографския списък, но и от прегледа на предишните мнения в съответните части на първа глава и от дискусиите по конкретни термини.

Логично първата глава е посветена на основните термини, с които борави изследването, и характеристика на трите корпуса с погребална литература с оглед на ритуалните компоненти. Веднага се виждат трудностите при дефинирането на ритуал, обред и ритуални действия дори в съвременната теоретична литература. Египетските примери пък показват полисемантичността на термините и фразите и тяхната тясна зависимост от контекста. Докторантката обосновано е защитила значението „ритуал“ на две фрази в контекста на погребалната литература. Добавени са някои чисто технически детайли при оформянето на тези текстове (изписването с червено мастило), както и обяснения за специфични термини, използвани в съвременната египтология (рубриките).

Сполучливо е проследена хронологията и особеностите на трите групи текстове, както и връзките между тях с цел откриване на традиция или липса на такава. Приветствам опитите да се проследят белези от устното слово в записите.

Основният текст на дисертацията се съдържа във втората глава – тя е и най-обемна. Тук е представен анализът на текстовете, главно на тези от Текстове на саркофазите, за да се открият елементите на погребалния ритуал. Намирам за уместно отделянето на части, посветени на ритуалното време и пространство, на участниците в ритуала, на изискванията и ограниченията при извършването му, на използваните предмети и материали и на самите ритуални практики. Изложението показва колко взаимосвързани и преплетени са тези идеи, представи и действия и разделянето им има смисъл само за целите на изучаването им, както се вижда и от постоянните препратки към предишни или следващи текстове и коментари в дисертацията. В египетските представи починалият може да е обект, но и субект на ритуалното действие; жреците се идентифицират с някои от боговете като се използва митологичния прецедент.

Струва ми се обаче, че е по-добре „простите ритуални дейности“ да бъдат означени като обредни действия. На английски подобен проблем няма, защото има две думи – “rite” и “ritual”, независимо от тяхното теоретично тълкуване.

В тази част от главата бих откроила изискването за пазене на тайна и придобиването на знание – приживе, или в отвъдното. За характера на древноегипетското общество са показателни ритуалните практики на рецитация, повторения и писане. Добре е откроена силата на казаното, написаното и повтореното многократно слово. Поради особеностите на египетските йероглифи включването на винетки и изображения към самите текстове също е много важно и е детайлно разгледано. Към тях могат да се прибавят многобройните фигурки, статуетки, амулети и други предмети, поставяни при и около мъртвия. Докторантката разглежда много детайлно всички материали, растения и пигменти, споменати в погребалните текстове и интерпретира тяхната символика и магическа сила.

При разглеждането на ролята на предметите в погребалната обредност особено внимание заслужава анализът на надписаните подпорки за глава и четирите магически тухли в гробниците (пета при Тутанхамун) – за последното докторантката вече има публикувана статия.

Г-жа Илиева сполучливо се намесва в дискусията за наличието на сведения за мистериален култ, свързан с погребалния ритуал и аргументирано оборва други мнения в литературата. Опитът ѝ обаче да разграничи ритуалните практики, които са пренесени от света на живите към Отвъдното, от специално предназначените за починалия, довеждат до предимно хипотетични изводи.

Третата глава представлява всъщност много ценен коментиран и анотиран каталог на текстовете, които са анализирани в дисертацията с техните транслитерации и преводи. Заключението резюмира постигнатите резултати при анализа и интерпретациите им и адекватно отразява приносите на дисертацията. Трудът е снабден с добре подбрани илюстрации – 44 фигури.

Събирането на текстовете от трите корпуса погребална литература, които разкриват елементите на погребалния ритуал, е принос само по себе си. Приноси са и новите преводи и интерпретации на пасажи, термини и фрази, което довежда до предлагането на аргументирани тези и хипотези. Работата предоставя база за бъдещи изследвания. Една от насоките, която бих предложила за бъдещи проучвания, е в очертаването на паралели с ритуални практики и култове в други древни средиземноморски култури.

Докторантката има четири статии по темата на дисертацията, последната под печат. Авторефератът отразява точно и в пълнота съдържанието на труда, както и приносите.

Приветствам представянето на дисертацията на английски език, за да може по-бързо и лесно тя да влезе в международния научен обмен след съответната редакция и публикация, която препоръчвам.

В резултат на всичко казано по-горе, убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на г-жа Светла Илиева Илиева образователната и научна степен „**доктор**“ в научното направление 2.2. История и археология.

София
26 юли 2024 г.

доц. д-р Майя Василева